

H. Pander Maat, Chr. Driessen en H. van Mierlo

NOU: functie, contexten, vorm en betekenis

Corpus-analyse en experiment.

0. Inleiding

Dit artikel gaat over het gebruik van het woord NOU in uitingen als de volgende:

(1) E, 148¹⁾

- 1 M eh eh d'r komen alle mensen met hun-hun-hun wel en wee
- 2 M en meestal is het meer wee (1.0) nou (.) daar word ik wel
- 3 M eens ziek van ja

(2) S, 27

- 1 S Mevrouw Blom als U dat nou ziet wat denkt U dan? Gewoon
- 2 S maar wat U vindt of wat U denkt
- G ((kucht)) nou (.) mijn eerste
- 3 G gedachte is 'Wat vreemd'

(3) E, 393

- 1 M Je hebt het altijd verdomd en nou praten we over negentien
- 2 M EEnenzeventig
- V Nou (.) dat verdomd is misschien drie keer ter sprake
- 3 V gekomen

Het betreft hier niet het temporele adverbium, noch het Abtönungspartikel (Weydt, 1969), ook wel schakeringspartikel genoemd (Rombouts, 1980), maar het gebruik van NOU dat, evenals bv. 'ach', 'ehm' en 'hm' in de woordenboeken en traditionele grammatica's gewoonlijk wordt aangeduid met de term 'tussenwep-sel' of 'interjectie'. Dat men dergelijke lexicale elementen tot dezelfde woordklasse gerekend heeft, heeft te maken met hun schijnbaar identieke distributie als syntactisch niet-gebonden element en hun gemeenschappelijk gebrek aan referentiële betekenis. In plaats van een denotatieve functie zouden deze elementen gekenmerkt worden door een expressieve functie.

Ofschoon de literatuur over allerlei soorten partikels of "gesprekswoorden" (Henne, 1978; 44ff.) inmiddels een redelijke omvang bereikt heeft (bv. Weydt, 1969, 1979, 1983; Franck, 1980; voor het Nederlands taalgebied, zie de bibliografie van Rombouts, van der Auwera en Vandeweghe, 1984) is er aanmerkelijk minder aandacht besteed aan interjecties (Cf. Ehlich, 1986).

Auteurs als Schep/Vermeulen en Svervik zijn van mening dat NOU resp. het grofweg analoge Engelse WELL geen interjectie genoemd kan worden. Er is ons inziens echter geen bezwaar tegen om het NOU in bovengenoemde voorbeelden een interjectie te noemen, op voorwaarde dat men oog heeft voor de gespreksstructurende betekenis van bepaalde interjecties. Duidelijk moet zijn dat het hier niet gaat om het NOU waarmee een directe emotieve reactie op een bepaalde gebeurtenis wordt geuit, zoals in (4).

(4) (HH:18:280:292-301)²)

- 1 R Moet U luisteren, 'k heb die zak met handschoenen gevonden
M Eerlijk?
2 R Ja.
M Nou:!

In dit artikel gaat het ons niet om dit "traditioneel interjectieve" gebruik als emotieve reactie, maar om het NOU dat een verbinding legt tussen iets wat voorafgaat en iets wat erop volgt. Dit laatste is bijna altijd een taaluiting, het eerste iets kan eventueel een materiële gebeurtenis zijn, doch is in het merendeel van de gevallen een taaluiting. We zouden dit NOU 'verbindend' kunnen noemen. De term 'verbindend' is hier nog puur aanduidend gebruikt, als een karakteristiek van het feit dat NOU tussen twee relevante gebeurtenissen voorkomt. In het vervolg zullen we ons dus alleen bezighouden met die gevallen waarin het om twee taaluitingen gaat, al dan niet van dezelfde spreker.

Bij onderzoek naar dit NOU stellen zich de volgende vragen:

1. Wat is de aard van de verbinding tussen beide taaluitingen en is deze dermate algemeen te formuleren dat we kunnen spreken van een basisfunctie?
2. NOU wordt in een veelheid van contexten gebruikt. Hoe zijn deze contexten systematisch te groeperen?
3. Wat is de relatie tussen een eventuele basisfunctie en de gebruiksccontexten? Vallen uit deze relatie betekenissen af te leiden?
4. Op welke wijze is NOU daadwerkelijk van invloed op het interpretatieproces?

Alvorens over te gaan tot het beantwoorden van deze vragen willen we twee methodologische opmerkingen maken. De eerst betreft het corpus. Het merendeel van het partikelonderzoek tot nu toe is gebaseerd op introspectie. De resultaten die hieruit voortvloeien hebben weliswaar hun waarde voor waar het syntactische en ook wel semantische vraagstellingen betreft. Bij onderzoek naar pragmatische fenomenen echter is een zo breed mogelijk samengesteld corpus onontbeerlijk. Onze overwegingen in par.1 zijn gebaseerd op een corpus bestaande uit ongeveer 250 gebruikgevallen van NOU in gesprekken van uiteenlopende aard, die alle audio-geregistreerd zijn. We zijn er ons van bewust dat

dit corpus geenszins uitputtend is, evenwel nooit geheel uitputtend kan zijn. Wij treffen nog steeds gebruiken van NOU die op het eerste gezicht moeilijk in de classificatie plaatsbaar zijn. Deze problemen zouden we echter via de weg der introspectie wellicht niet gezien hebben.

De tweede opmerking gaat een stap verder. Hoe noodzakelijk het putten uit een corpus ook is, uit de distributie van een lexicaal element kan nooit direct de betekenis worden afgeleid. Daartoe zijn nog steeds de linguïstisch-pragmatische intuïties van de onderzoeker vereist. Deze ontwikkelt op basis van distributiegegevens meer of minder plausibele aannames over de betekenis. In het geval van NOU bleek het mogelijk bij een aantal van deze aannames experimenteel te onderzoeken in hoeverre ze een competentie van min of meer normale taalgebruikers weerspiegelen. In het tweede deel van dit artikel doen we verslag van het experiment dat we met dit doel uitvoerden.

In het eerste deel zetten we onze visie op functie en betekenissen van NOU uiteen.

1. UITGANGSPUNTEN EN VOORLOPIGE ANALYSES

1.1 De functie's van 'nou'

In de voorgaande paragraaf hebben we het door ons onderzochte gebruik van NOU afgebakend van andere gebruiken, zoals het emotieve, door te wijzen op een naar ons idee essentiële karakteristiek: NOU legt verbindingen.

De vraag dient zich nu aan wat de aard van die verbindingen is en, gezien de veelheid van contexten waarin NOU gebruikt wordt (zie 3.), of deze aard contextafhankelijk geformuleerd kan worden, zodanig dat we kunnen spreken van een basisfunctie.

Schep en Vermeulen benadrukken in hun studie over NOU de polyfunctionaliteit van dit woord (Schep & Vermeulen, 1984). Op basis van hun analyse van een omvangrijk corpus onderscheiden zij uiteindelijk vier functies voor de discourse marker NOU:

1. een tijdrekkende functie: NOU kan op allerlei plaatsen ingevoegd worden om tijd te creëren voor de planning van de komende uiting (ibid.;81);
2. een grensmarkerende functie: NOU markeert het punt in de uiting, de discours-eenheid of in het gesprek waar er een verandering wordt ingezet. Daardoor wordt de aandacht gevestigd op de nog te realiseren uiting (of een deel van de uiting). 'NOU 'focust' op dat wat erna komt" (ibid.; 81; cf Svartnik, 1980;177);
3. een gespreksorganisatorische functie: met deze term doelen Schep en Vermeulen op de connectieve functie van NOU. Deze formuleren zij zeer globaal; NOU legt connecties naar links en rechts en wekt op die manier als 'starter' de verwachting van een vervolg op, waardoor de verbinding versoepeld wordt (Schep & Vermeulen, 1984;82);
4. een interactionele functie: hier gaat het om een strategische functie van NOU nl. het gebruik voor een tegenwerking of een (gedeeltelijke) non-acceptatie, hetgeen Schep en Vermeulen 'bedachtzaam' NOU noemen. Dit NOU gaat vooraf aan handelingen die face-bedreigend zouden kunnen zijn voor de co-actanten (ibid.,82).

Aan deze classificatie zit een aantal problemen. Het belangrijkste bezwaar is het ongegronde onderscheid tussen de laatste drie functies. In alle drie de gevallen wordt er een verbinding gelegd tussen het voorafgaande en het volgende zodanig dat er verwachtingen geschept worden m.b.t. het volgende. Daarbij is de aard van de connectiviteit telkens te globaal geformuleerd.

Verder is het niet duidelijk of de genoemde functies nevensgeschikt dan wel hiërarchisch geordend zijn. De auteurs merken alleen op dat NOU meestal meerdere functies tegelijk vervult.

Burkhardt daarentegen, die eveneens de polyfunctionaliteit van partikels benadrukt, stelt dit probleem wel aan de orde. Volgens hem worden 'Gliederungssignale', een door Gülich (1970) geïntroduceerde term voor een klasse partikels waartoe ook NOU gerekend kon worden, niet door één specifieke functie

gekenmerkt, maar vertonen zij juist een hiërarchie van functievarianten, waarvan de hoogste steeds de lagere impliceren (Burkhardt, 1982; 149). Vervolgens formuleert hij een tiental functies voor 'Gliederungssignale', die naast connectiviteit en structurering vnl. betrekking hebben op het leggen van contact, planning en de beurtorganisatie. Wij delen de mening van Burkhardt dat Gliederungspartikels, en dus ook NOU, meerdere functies kunnen vervullen. Het gaat daarbij echter om functies die niet alleen door NOU vervuld kunnen worden, maar eveneens door andere Gliederungspartikels. De beurtorganisatorische functies kunnen zelfs vervuld worden door ieder mogelijk lexicaal element (of gedeelten daarvan) dat in initiële positie staat. Uiteindelijk kunnen ook nog non-verbale handelingen als zodanig functioneren. De planningsindicerende functie, die ook door Schep en Vermeulen geformuleerd is, kan eveneens door andere lexicale elementen en non-verbale handelingen vervuld worden (cf. Ehlich & Rehbein, 1982). Waar het echter om gaat is niet het achterhalen van alle mogelijke functies van NOU, maar om die functie die uitsluitend door NOU vervuld wordt en wel in alle mogelijke contexten. Burkhardt impliceert dat een dergelijke essentie of basisfunctie ook voor 'Gliederungssignale' in het algemeen geformuleerd kan worden door te spreken van hogere en lagere functies in de hiërarchie. Hij laat het evenwel na de relatieve posities van de afzonderlijke functies te bepalen, laat staan een onderverdeling in 'hogere' en 'lagere' functies.

Een verrassend resultaat biedt Schourups analyse van een aantal Engelse partikels (Schourup, 1983), waarbij er, in tegenstelling tot de eerder genoemde studies, verondersteld wordt dat ieder afzonderlijk partikel een basisfunctie heeft.

Schourup stelt, dat gedachten van sprekers en hoorders die niet geverbaliseerd worden relevant kunnen zijn voor datgene wat de spreker doet, gedaan heeft of op het punt staat te gaan doen. Enkele van de door hem geanalyseerde partikels, waaronder het grotendeels aan NOU analoge WELL, functioneren nu als brug tussen het niet-geverbaliseerde en het geverbaliseerde. Schourup noemt dergelijke partikels evincives (indicatoren), welke hij als volgt definieert:

A linguistic item that indicates that at the moment at which it is said the speaker is engaged in, or has just then been engaged in, thinking; the evincive item indicates that this thinking is now occurring or has just now occurred but does not completely specify its context (ibid.;14).

Uit deze definitie moge blijken dat een 'evidence' twee aan elkaar gerelateerde functies vervult, welke Schourup later nog eens expliciet formuleert:

Evincives as a class are therefore capable of two general and important functions: most fundamentally, they establish the conversational relevance - but not the details - of undisclosed thinking by the speaker; and they mark the real time moment of occurrence of that thinking in order to establish the timeliness of a speaker's reaction (ibid.:16).

De term 'evincive' is daarbij bewust gehateerd ter weerspiegeling van de essentie van deze partikels. Volgens hem is de planningsindicerende functie essentiëler dan de discourse-structurende functie. Aan het einde van deze paragraaf zullen we op dit probleem nader ingaan. Ieder partikel heeft nu een basisfunctie die ergens binnen het terrein van de algemene "evincive"-definitie ligt. Partikels kunnen verschillende functies vervullen, maar tegelijkertijd behoudt ieder partikel een basisfunctie (die constant blijft over alle specifieke functies.) Doel is voor iedere evincive deze basisfunctie te achterhalen. Pas dan verkrijgt men inzicht in de polyfunctionaliteit.

WELL nu is een evincive en heeft bijgevolg een 'basic evincive use': het is een indicator van het feit dat de spreker op dat moment "zijn mentale sfeer consulteert" (ibid.;49). Na deze omschrijving behandelt Schourup de specifieke contextgebonden functies van WELL, daarbij uitgaande van resultaten uit eerder verricht onderzoek.

Voor het merendeel van de specifieke gebruikscontexten waarin WELL optreedt, lijkt analyse zeer plausibel en is zij welhaast vertaalbaar voor de gebruikscontexten waarin NOU optreedt. Hij gaat echter te ver wanneer hij de basisfunctie ook meent te kunnen constateren bij het gebruik van WELL in verhalen, zoals in (5), een fragment uit een voorbeeld van R. Lakoff (1973; 464: geciteerd in Schourup, 1983;62).

(5) (...) Well, to make a long story short (...)

Schourup is het niet eens met Lakoffs opvatting dat WELL aangeeft dat er iets is weggelaten in het verhaal. Volgens hem geeft WELL slechts aan dat de spreker pauzeert om zijn mentale sfeer te consulteren, bijv. om de voortgang van het verhaal te plannen (ibid.;62-3).

Ook in deze context lijkt NOU sterk op WELL (zie context 5 in par. 1.2). In deze gevallen twijfelen we echter sterk aan het index-karakter van NOU als blijk van een gelijktijdig denkproces, gezien de over het algemeen uiterst geringe pauzes tussen de voorgaande uiting en het uiten van NOU en de korthed waarmee NOU gerealiseerd wordt. De betekenis van NOU moet ons inziens als een communicatieve strekking geformuleerd worden: NOU geeft niet aan dat er gedacht wordt (resp. is), maar dat datgene wat volgt gebaseerd is op overwegingen t.a.v. het voorafgaande. Het gaat dus niet om een indexicaal teken in de zin van Peirce (1940), maar om een symbolisch teken dat naar een veel abstrac-

tere stand van zaken verwijst, nl. naar de aard van een relatie tussen uitingen.

De overwegingen waarvan sprake was, kunnen een enorm breed terrein beslaan. Het enige wat wij erover kunnen zeggen, is dat zij aspecten van de voorafgaande uiting(en) betreffen, die van belang zijn om te overwegen met het oog op de voortzetting van de interactie. De aspecten kunnen samenhangen met specifieke voortzettingsverwachtingen die een uiting als eerste lid van een taalhandelingssequentie in het spel heeft gebracht. Maar zoals we in de volgende paragraaf zullen zien, gaat NOU ook vooraf aan voortzettingsverwachtingen die minder sterk sequentieel gedetermineerd zijn.

De overwegingen kunnen in ieder geval de volgende aspecten betreffen:

- sequentiële implicaties (alleen bij uitingen die het eerste of soms ook het laatste lid van een taalhandelingssequentie vormen),
- conversationele implicaties,
- de propositionele inhoud en inferenties naar aanleiding daarvan (i.e. consequenties e.d. die niet sequentieel/conversationeel geïmpliceerd zijn),
- presupposities.

Al deze aspecten hebben slechts gemeen dat het in bepaalde discourse-situaties relevant kan zijn voor een reactie of vervolg op een uiting, deze zaken te overwegen (en soms ook aan de orde te stellen).

Hiermee is niet ontkend dat NOU ook een planningsindicerende functie kan hebben. In de uitingsinitiërende NOU's is deze functie, voor zover aanwezig, ondergeschikt aan de functie die wij hierboven geformuleerd hebben.³⁾

Het discourse-structurende betekenispotentieel van NOU is in wezen slechts een veld van mogelijke specifieke betekenissen. In het geval van NOU lijkt dit veld breder dan in het geval van andere veel gebruikte uitingsinitiatoren als ja, nee en maar. Natuurlijk geven ook deze elementen, zo zou men kunnen zeggen, aan dat wat volgt gebaseerd is op "een overweging" m.b.t. het voorgaande. Maar zij geven op grond van lexicale betekenissen iets meer informatie over de aard van de overwegingen die in het spel zijn en hun resultaten. Zo geeft maar aan dat een implicatie overwogen is en zal worden tegengesproken en nee kondigt vaak het tegenspreken van de propositie aan. NOU is minder specifiek in zijn aankondigingskracht en meer afhankelijk van context en realiseringvorm. Wij beschouwen de discourse-structurering als de fundamentele betekenis van NOU. Een secundaire betekenis is dat sommige NOU's met name door intonatie informatie geven over propositionele attitudes als de zekerheid waarmee een

gevolgtrekking gemaakt wordt, of soms zelfs over attitudes tegenover het gespreksonderwerp. In 2.2.2 volgt nog een voorbeeld van het laatste. Op de zgn. "interactionele" functie van NOU die Schep en Vermeulen onderscheiden, komen we nog terug.

1.2 De gebruikscontexten van NOU

In alle onderzoeken die naar NOU en naar het vergelijkbare Engelse WELL zijn gedaan, komen de auteurs tot de conclusie dat NOU cq. WELL in een veelheid van contexten gebruikt kan worden. In deze paragraaf zullen we in eerste instantie proberen om de gebruikscontexten van NOU te groeperen.

Het meest vruchtbare uitgangspunt voor het onderzoeken van de distributie van NOU is het niveau van de discourse-eenheid, omdat men anders blijft steken bij de constatering dat NOU, enerzijds, indien men uitgaat van een structurele positie in enge zin, aan het begin van een zin voorkomt, of dat NOU, anderzijds, indien men uitgaat van een structurele positie in brede zin (i.e., de beurt) aan het begin van een beurt, binnen een beurt aan het begin van een uiting en binnen een beurt in een uiting voorkomt. De discourse-eenheden waar-tussen NOU optreedt, zijn zoals we zullen zien van uiteenlopende aard.

Er lijkt geen criterium om te bepalen of NOU zelfstandig tussen twee discourse-eenheden instaat, of dat NOU, structureel gezien, bij de uiting hoort waar het aan voorafgaat.

We komen nu tot de volgende typologisering van de gebruikscontexten van NOU.

1. Men treft NOU aan vóór bepaalde antwoorden (cf. Lakoff (1973), Hines (1977), Owen (1981), Schourup (1983) en Schep en Vermeulen (1984)).

Het gaat daarbij om o.a. de volgende mogelijkheden:

a. het antwoord is expositorisch van aard en spreekt in die zin de verwachting bij de vrager t.a.v. de lengte van het antwoord tegen, omdat de vraag niet tot expositie uitgenodigd heeft:

(6) T3A

- 1 A e:hm wat wou ik zeggen, heb je met de Sociale Dienst
- 2 A al contact gehad?
- 3 B Nou, ik heb twee dagen lang eh: voor niks
B gebeld, maar de derde dag kreeg ik mijn ambtenaar te pakken

b. een rechtstreeks antwoord is niet mogelijk en in die zin spreekt het antwoord de algemene verwachting bij de vrager tegen dat een bevredigend antwoord mogelijk is.

(7) RDR, 5

- 1 R hoeveel had u gedronken die avond?
V Nou, ik zou 't
- 2 V echt niet weten precies

c. het antwoord is ongemarkeerd. In dit geval worden er dus geen algemene verwachtingen t.a.v. het antwoord tegengesproken zoals bij (1)a en b).

(8) S, 107

1 S Dit hangt er ook op die (0.5) nou, wat gebeurt er met

2 S wie als u hiernaar kijkt?

G

Nou, ik vind die kleuren wel

3 G fascinerend

2. NOU treedt op vóór een indirecte niet-inwilliging van een verzoek (cf. Pomerantz (1975), Owen (1981)). Indien de inwilliging van een verzoek (op dit moment) niet mogelijk is, zal de formulering van de niet-inwilliging met verwijzing naar het 'probleem' dat de inwilliging in de weg staat, vaak worden voorafgegaan door NOU.

(9) T5A

1 A ik heb onlangs in e:h salarisstrook ontvangen, maar ik

2 A kan 'm niet lezen zonder enige toelichting op de afkortingen

3 A die d'r op voorkomen. Kunt u me zoiets dergelijks

4 A toesturen?

B

e::h (0.8) NOU:: wij e:h (.) zitten bij D.E.A. en we

5 B hebben niet de personeels- en salarisadministratie

Naast de positie van NOU tussen twee leden van een taalhandelingssequentie zijn er ook contexten waarin NOU voorkomt vóór een reactiehandeling die minder sterk sequentieel gedetermineerd is. De reactiehandeling vertoont dan een inhoudelijke relatie met de initiatief-handeling. Op grond hiervan kan men gebruikscontext 3. onderscheiden:

3. NOU komt voor vóór uitingen waarin implicaties, presupposities, propositionele inhoud (of onderdelen daarvan) van de vorige uiting worden tegengesproken. Deze eerdere uiting kan zijn een (tendens)vraag, assertie of een vraaghandeling die gerealiseerd wordt in de vorm van een declaratief (Wunderlich, 1976) (cf. Pomerantz (1975), Goldberg (1980), Schourup (1983) en Scherp en Vermeulen (1984)).

(na een declaratieve vraag)

(10) RD, 6

1 R U zei 't zojuist al 't klopte e:h U was stomdronken?

V

ja

2 V Nou stomdronken is wel overdreven

(na een assertie)

(11) E, 906

1 M Daar hebben we (.) noch zij noch ik enige moeite mee.

2 M Dat eh (.)

V

Nou, enige, 't is af en toe vliegt 't je wel

3 V aan. 'T is wel lastig

In tegenstelling tot de voorafgaande contexten, waar het steeds ging om NOU tussen twee discourse-eenheden die beide uit één uiting bestaan, hebben we in de volgende context met een grotere discourse-eenheid te maken, tenminste waar het de eenheid betreft die aan NOU voorafgaat. Een term is niet voorhanden.

4. We doelen hier op NOU vóór een conclusie, opinie of evaluatie die geformuleerd wordt op basis van de vorige uitingen (het vertelde, de feiten, de premissen etc.), die al dan niet door dezelfde spreker gerealiseerd worden (cf. Schep en Vermeulen, 1984)

(door dezelfde spreker gerealiseerd)

(12) E,178 (na reeks klachten over de bezigheden buitenshuis van echtgenote
1 M en eh d'r komen alle mensen met hun-hun-hun wel en wee
2 M en meestal is het meer wee (1.0) nou daar word ik wel
3 M eens ziek van ja

(bij sprekerswisseling)

(13) E,117

1 V nou, dat je 't toch wel moeilijk vindt dat ik eh (.) wel
2 V goed om ga nu met die mensen ()
3 M Nou, dat is een illusie van je

De laatste gebruikscontext heeft nog op grotere discourse-eenheden betrekking dan de tot nu toe onderscheiden contexten (1)-(4).

5. Na een afgeronde eenheid en voor een nieuwe eenheid kan NOU optreden. Eenheden kunnen zijn een sequentie, een verhaal-episode of een topic (cq. een reeks sequenties) (cf. Lakoff (1973), James (1974), Goldberg (1980), Svartvik (1980), Schourup (1983) en Schep en Vermeulen (1984)).

(in een verhaal)

(14) THC

1 A Nou en toen eh:: dreigde 't al te gaan regenen
2 A nou toen hebben we ons helemaal ingepakt in eh::
3 A plastic. We hadden/Mike en ik die hingen boven elkaar
4 A met de hangmatten en eh: da meisje hing aan twee
5 A andere bomen (0.8) en eh: nou we lagen goed en wel of
6 A 't begon te regenen en 't heeft ongeveer twalf uur aan
7 A een stuk door geregend

(voor een topic-wisseling)

(15) E,72

1 M Ja maar ook dan mauw je weer hè Ook dan mauw je weer
V Nee da's nie waar
2 M Da's wel waar
V () (3.0) Nou, zullen we 't over uitgaan hebben?

Naast de nu genoemde gebruikscontexten treffen we in ons corpus nog twee gebruiksvormen van NOU aan, die, ieder om andere redenen, een aparte status hebben.

Ten eerste is ^{erf} het zelfstandig gebruikte NOU waar een talige uiting aan voorafgaat, maar waarop geen voortzetting van dezelfde spreker volgt.

(16) G,41

1 S nou 'k vin straatveger nog nie eens zo smerig werk
V nou::

We laten dit gebruik van NOU buiten beschouwing, omdat het ons onziens hier niet gaat om een aparte gebruikscontext. Men kan dit gebruik van NOU namelijk altijd als een speciaal geval bij één van de eerder genoemde gebruikscontexten 3 of 4 onderbrengen. In (16) gaat het om een exploitatie van de conventionele associatie van NOU met een voortzetting als in context 3, nl. een zwakke betwisting. Men kan aan deze associatie "refereren" door simpelweg een NOU met geschikte lengte en intonatie (zie onder) te produceren.

Daarnaast laten we het NOU voor een directe rede buiten beschouwing (cf. Goldberg (1980), Schourup (1983) en Schep en Vermeulen (1984)).

(17) G,81

1 S ja maar d'r zijn d'r 'n heel stel die van nou we gaan hier
2 S 'n paar jaar in Nederland werken en willen dan weer teruggaan
3 S naar hun eigen land

We betrekken dit gebruik van NOU niet in onze analyse, omdat we hier met een speciaal gebruik van NOU te maken hebben, dat een aparte analyse behoeft.

Naast de differentiatie van gebruikscontexten van NOU troffen we in ons corpus ook een differentiatie in realiseringsvormen van NOU aan, zodanig dat iedere gebruikscontext een prototypische realiseringsvorm lijkt te kennen.

We hebben bij het beschrijven van de realiseringsvorm van NOU onderscheid gemaakt tussen stijging en daling in toonhoogte enerzijds en duur van het element anderzijds. We moeten echter wel vermelden dat we hierbij nog geen gebruik hebben gemaakt van fonetische apparatuur, waarmee meer verfijnde onderscheidingen mogelijk zijn.

Hoe zien de globale realiseringsvormen van NOU per gebruikscontext eruit?

1. NOU vóór bepaalde antwoorden: het toonhoogteverloop in de contexten (a)-(c) is opgaand, waarbij de sterkte van de stijging gering is. De duur van NOU in deze contexten is kort. Helemaal homogeen is deze groep niet: de contexten (a)-(b) lijken zich enerzijds van context (c) te onderscheiden, doordat de duur van NOU in (a) en (b) iets langer is, anderzijds lijkt NOU in context (c) soms ook een dalend toonhoogteverloop te vertonen.
2. NOU vóór een indirecte niet-inwilliging van een verzoek: het toonhoogteverloop en de duur van NOU zijn in deze context bijna niet te onderscheiden

van gebruikscontext (1a) en (1b): opgaand en vaak licht gerekt.

3. NOU vóór uitingen waarin implicaties, presupposities, propositionele inhoud of delen daarvan worden tegengesproken: NOU heeft in deze context een opgaand toonhoogteverloop, vaak in combinatie met rekking. Indien er geen rekking optreedt, onderscheidt zich deze gebruikscontext van de contexten (1) en (2) doordat de toonhoogtestijging hier relatief groter is.
4. NOU voor conclusie, opinie of evaluatie die geformuleerd wordt op basis van de vorige uitingen: deze gebruikscontext onderscheidt zich van de contexten (1)-(3) doordat het toonhoogteverloop hier tegengesteld is, nl. dalend, waarbij de duur kort is.
5. NOU ná een afgeronde eenheid en voor een nieuwe eenheid: NOU is in deze gebruikscontext bijna niet te onderscheiden van het NOU in context (4): dalend toonhoogteverloop en kort van duur.

1.3 Betekeningen van NOU

We hebben nu enerzijds een gepostuleerde basisfunctie (par. 2) en anderzijds distributie- en realiseringsgegevens (par. 3) van NOU. De centrale vraag is of we nu op basis van deze drie gegevens betekeningen van NOU kunnen formuleren. Schourup stelt voor WELL dat interpretaties van concrete gevallen gebaseerd zijn op een interactie van de 'basic evincive use' en de specifieke context (Schourup, 1983; 49). Realiseringsvormen laat hij geheel buiten beschouwing in zijn analyse, poneert echter in zijn slotopmerking dat "consideration of the use of WELL is complicated by the fact that semantic nuances may be conveyed by the intonation with which the item is spoken (...) This and other special uses of WELL seem to result from a combination of the evincive use with the separate contribution of intonation and other suprasegmental parameters" (ibid.;66).

$\frac{1}{2}$ ↑

De realiseringsvorm doet echter meer dan slechts semantische nuances aanbren- gen. Indien we nogmaals naar de realiseringsvorm van de verschillende ge- bruikscontexten kijken, zien we een tweedeling: enerzijds is er een relatief opgaand toonhoogteverloop, waarbij de duur soms gerekt is, anderzijds een re- latief dalend toonhoogteverloop in combinatie met een korte duur. Met deze dichotomie nu blijkt een dichotomie in gebruikscontexten te corresponderen; de verschillende gebruikscontexten blijken op basis van de globale relatie tussen de door NOU verbonden discourse-eenheden in twee contexttypen groepeerbaar te zijn. We onderscheiden een contexttype I, waarin er in de uiting waaraan NOU

voorafgaat, presupposities, implicaties, de propositionele inhoud van de voorafgaande uiting en/of algemene voortzettingsverwachtingen worden weersproken. In contexttype II worden er in de uiting waaraan NOU voorafgaat handelingsbesluiten op grond van de voorafgaande uitingen gerealiseerd óf er wordt een sequentie, keten van sequenties afgerond.

We stellen nu voor betekenissen op te vatten als het resultaat van de bundeling van basisfunctie, contexttype en realiseringsvorm (cf. Ziff (1972) die betekenis opvat als een vector-som). Wanneer we nu spreken van een betekenis van NOU, betreft het de aankondiging die een bepaalde vorm in een bepaald contexttype realiseert.

Op basis van deze overwegingen zijn we tot de volgende betekenissen van NOU gekomen.

1. Divergent NOU:

dit NOU heeft als betekenis dat het een aankondiging is van een uiting, waarin presupposities, implicaties, propositionele inhoud of delen daarvan worden weersproken (cf. context 1b, 2, 3) en/of algemene voortzettingsverwachtingen worden weersproken (cf. context 1a, 1b, 2).

In die zin kondigt NOU hier dus een "minder gewenste" reactie aan (cf. Pomerantz, 1984). Men kan ook zeggen, het geeft aan dat een of andere voorwaarde niet vervuld is voor beredigend voortzetten van een talig handelingsproces.

Het is het divergente NOU waaraan door Schep en Vermeulen de zgn. "interactionele" functie wordt toegekend: het verzachtend realiseren van ongewenste handelingen. Een dergelijke functie is van de tweede orde en slechts mogelijk op basis van de aankondigingsfunctie.

Divergent NOU heeft een opgaand toonhoogteverloop, dat al dan niet gerekt is. Naarmate de duur toeneemt, lijkt de uiting gradueel steeds minder gewenst.

2. Besluitend NOU:

dit NOU heeft als betekenis dat het een aankondiging is van een uiting waarin een afronding van het voorafgaande wordt gerealiseerd door conclusies of afsluitingen, ofwel een nieuw element wordt gestart dat afronding van het vorige veronderstelt. In alle gevallen duidt NOU aan, dat er een voorwaarde vervuld is om het handelingsproces voort te zetten, eventueel in de richting van een beëindiging.

Een besluitend NOU heeft veelal een dalend verloop en een korte duur.

Gebruikscontext (lc) lijkt niet in een van de twee bovenstaande betekenissen te passen. Qua realiseringsvorm zou men kunnen pleiten voor betekenis 2, aangezien dit 'neutrale' NOU vaak dezelfde realiseringsvorm heeft als onder betekenis 2 beschreven. De 'aankondigende' waarde van NOU lijkt hier echter slechts te bestaan uit het feit dat NOU aangeeft dat aan de lokale obligatie (cf. Franck, 1980) t.o.v. de vorige uiting (i.e. een vraag) zal worden voldaan (i.e. een antwoord geven). In die zin kondigt NOU alleen aan dat men ongemarkeerd gaat handelen. Daarbij komt dat de sequentiële bepaaldheid en de inhoudelijke relaties met de vorige uiting in context (lc) verschillen van context-type II. Op basis van deze overwegingen formuleren we voorlopig voor dit 'neutrale' NOU de volgende betekenis.

3. Neutraal NOU:

dit NOU heeft als betekenis dat het een aankondiging van een uiting (i.e. een antwoord) zonder te suggereren dat deze uiting op enigerlei wijze (cf. betekenis 1) niet tegemoet komt aan de verwachtingen van de vragensteller. Neutraal NOU heeft een realiseringsvorm die enerzijds samenvalt met betekenis 1, nl. opgaand en kort, en anderzijds overeenkomt met de realiseringsvorm van betekenis 2, nl. dalend en kort.

Over het neutrale NOU moet wel opgemerkt worden dat het vrij weinig voorkomt in het corpus. We zijn er nog niet zeker van of het wel als een zelfstandige variant aangemerkt kan worden.

Wij geloven niet dat het nu bij de verschillende NOU-vormen gaat om homoniemen. Immers, ook al is de fonologische substantie constant, over de klankvorm kan dat zeker niet gezegd worden en juist deze verschillende klankvormen hebben in verbinding met verschillende contexten systematisch verschillende betekenissen verworven. In een dergelijke situatie kan nu beter van vormen dan van realiseringsvormen gesproken worden. Een dergelijke beslissende rol voor de fonetische realisatie lijkt in onze talen maar weinig voor te komen en wanneer zij voorkomt lijkt het niet toevallig dat het hierbij om een woord gaat dat traditioneel als interjectie is ingedeeld. Op de belangrijke rol van intonatie voor de betekenis van interjecties is allang gewezen (Droste, 1961), maar pas onlangs heeft Ehlich (1979, 1986) een begin gemaakt met een meer empirische benadering van dit fenomeen.

2. EEN EXPERIMENTEEL ONDERZOEK NAAR 'NOU'

2.1. Inleiding en opzet van het experiment

In deel 1 hebben we de betekenis van NOU voor een belangrijk deel gelegd in de aankondiging van een bepaalde voortzetting. Strikt gesproken weten we echter nog niet dat NOU inderdaad aankondigingen realiseert. We weten alleen waar NOU vaak aan voorafgaat. Wel lijkt het plausibel dat deze distributionele regelmatigheden op de een of andere wijze weerspiegeld zijn in de interpretatieve kennis van taalgebruikers. In het geval van NOU laat een dergelijke aanname zich nu relatief makkelijk onderzoeken in de vorm van een experiment.

Voor dit verkennende experiment kozen we 24 natuurlijke fragmenten met NOU, afkomstig uit uiteenlopende contexten en gesprekstypen, waarbij het contexttype redelijk herkend kon worden. We construeerden telkens twee versies, één waarin vlak voor en één waarin vlak na NOU het fragment ophield.

Deze twee versies lieten we aan twee groepen horen, nl. aan 17 resp. 18 proefpersonen, die van ieder contexttype minimaal een fragment mét en een zónder NOU te horen kregen. De volgorde van de verschillende fragmenten was zo dat de contexten telkens wisselden op een niet-voorspelbare manier, evenals de items mét en zónder NOU.

Daarnaast werden vijf gefabriceerde NOU-items voorgelegd, waarin de lengte en intonatie van het NOU (in verder gelijke contexten) per versie verschilden.

Tenslotte werden er nog tien fragmenten eindigend met (ja) maar tussen de items gemengd, om al te grote concentratie op het woord NOU te verhinderen. Iedere proefpersoon kreeg dus 24 natuurlijke fragmenten, waarvan 12 mét en 12 zónder NOU, te horen, vijf gefabriceerde fragmenten en tien (ja) maar-fragmenten.

Doel was om nu de proefpersonen een uitspraak te ontlokken omtrent de meest waarschijnlijke voortzetting. Om deze uitspraken te kunnen quantificeren, gebruiken we een multiple-choice design.

Na het voor de eerste keer horen van een fragment werden telkens op een overhead-projector vier mogelijke voortzettingen en een vijfde antwoordmogelijkheid "geen keuze mogelijk" vertoond. Dan werd het fragment nogmaals gedraaid en omcirkelden de proefpersonen de letters A, B, C, D of E op een antwoordformulier. De constructie van de meerkeuze-items zelf wordt hieronder per context weergegeven. De algemene gang van zaken was, dat naast een voortzetting van het met NOU (blijkens de corpus-analyse) geassocieerde type, drie andere voortzettingen aangeboden werden, die volgens onze intuïties in de gegeven

context "zeer wel mogelijk" waren, maar minder waarschijnlijk na NOU. Het omcirkelen ging vlot en het percentage E-keuzes was gering: 0,7 voor de items mét en 5,1 voor de items zónder NOU.

In de nu volgende bespreking zullen we telkens de nadruk leggen op de verschillende mate waarin men de met NOU geassocieerde voortzetting kiest (hieronder heet zij telkens voortzetting A).

De verwachting dat de aanwezigheid van NOU het aantal A-keuzes doet toenemen, hebben we getoetst door de chi-kwadraat te berekenen voor de vier cellen gevormd door de dimensies "wel of geen NOU" en "wel of geen A-keuze".

Met een design als dit toetst men in feite de mate waarin een element (hier NOU) bijdraagt aan de waarschijnlijkheid van een voortzetting. Wanneer de context een bepaalde keuze los van NOU reeds evident suggereert, leidt dit tot een "plafond"-effect waarbij de invloed van NOU niet meer goed zichtbaar is. Dat is voor ons geen probleem, want het weerspiegelt de realiteit dat de waarschijnlijkheid van voortzettingen inderdaad soms los van NOU reeds beoordeeld kan worden.

2.2. De resultaten voor de verschillende NOU-contexten

2.2.1. Na vragen (context 1)

De itemconstructie voor deze groep was als volgt:

- A expositorisch antwoord, waarin verschillende nuances of gebeurtenissen aan de orde komen
- B reactie waarin verklaard wordt waarom geen rechtstreeks antwoord mogelijk is
- C kort en rechtstreeks antwoord
- D kritiek op de vraag vanwege de evidentheid van het antwoord

Een voorbeeld moet volstaan.

- (6) 1 A e:hm/e:hm wat wou ik zeggen heb je
2 A met de Sociale Dienst al contact gehad
B [nou]

Het item zal er zo uit (mogelijkheid E wordt telkens weggelaten):

- A ik heb twee dagen lang voor niks gebeld maar de derde dag kreeg ik mijn ambtenaar te pakken
- B ik moet je zeggen ik heb 't nog niet geprobeerd
- C ja dat heb ik, alles is rond
- D uiteraard, anders krijg ik geen geld

De vraag-items, vijf in getal, lieten gesommeerd een duidelijk beeld zien

	+	-
A	65	43
B	30	23
C	1	22
D	2	2
E	1	10

Tabel 1:
Percentages gekozen voortzettingen in vraag-
antwoord-context met (+) resp. zonder (-) NOU

voor vier cellen: $\chi^2 = 8.87 (3.84)$

De NOU-groep kiest bijna alleen A en B, de andere groep vertoont meer spreiding. Het duidelijkste verschil is dat de NOU-groep meer A en minder C kiest dan de andere groep. Het aandeel van B, C, D en E verschilt sterk per item, zodat we aan de 22% van C in de andere groep geen algemene betekenis mogen hechten. Duidelijk is slechts dat NOU de (per geval verschillende) waarschijnlijkheid vergroot die een bepaald expositorisch antwoord in een bepaald fragment heeft. Ieder item toonde deze tendens (hoewel per item geen 0.05 -significanties bereikt werden door de kleine celwaarden). Een A-voortzetting, corresponderend met context (1a), blijkt dus sterker geassocieerd aan NOU dan de B-voortzetting, corresponderend met context (1b) (zie voorbeeld (7) in 1.2). Dat dit alleen aan onze voorbeeldfragmenten ligt, is niet zo waarschijnlijk, omdat deze de B-keuze zeker niet onmogelijk maken.

We waren ook geïnteresseerd in de betekenis van lengte en intonatie van NOU in vraag-antwoord-contexten. Daartoe fabriceerden we zelf enkele items waarin de ene versie een kort en de andere een lang-stijgend NOU liet horen. De antwoordmogelijkheden (zie boven) bleven gelijk. Beide items vertoonden nogal uiteenlopende resultaten: in één ervan werd B (verklaring voor niet-rechtstreekse vervulling) het meest gekozen en A en C minder. Desondanks is er een duidelijk effect van de lengte van NOU:

	kort	lang
A	33	49
B	20	42
C	43	3
D	3	6
E	0	0

Tabel 2:
Percentages gekozen voortzettingen in vraag-
antwoord-context bij een kort resp. lang NOU

Het korte NOU maakt een kort, rechtstreeks antwoord zeer veel waarschijnlijker dan gerekt-stijgende, dat sterker het expositorische of niet-rechtstreekse antwoord doet verwachten. Hier blijkt dat een context een NOU van een bepaalde vorm nodig heeft, om de verwachte divergente voortzetting te doen verwachten. We merkten aan het eind van 1.1 al op dat NOU naast dergelijke pragmatisch-illocutionaire aspecten in specifieke contexten ook propositionele nuances kan aankondigen. Dit kan worden getoond via een ander gefabriceerd item. De eerste spreker legt uit welke mogelijkheden zijn nieuwe elektronische typemachine heeft. Na enige explicaties vraagt zijn gesprekspartner hoeveel kost zo'n ding nou? In de eerste versie was een kort NOU met enigszins opgaande contour te horen, in de tweede versie een zeer lang NOU:: met een volledige golfbeweging (↪). Wat iedereen al wist, bleek juist: de tweede versie deed een hoge prijs verwachten (hij komt nu echt nog wel op f2100,-, 80%). De andere versie deed sterk een niet-rechtstreeks antwoord (dat verschilt per verkoper ze gaan wel meestal onder de richtprijs zitten, 83%) verwachten.

Wij vermoeden dat een dergelijk betekenisverschil specifiek verbonden is aan bepaalde propositionele inhouden, die zich op een attitude-schaal van positief-onproblematisch naar negatief-problematisch laten ordenen. Naast prijzen die betaald moeten worden, zouden daar bijv. ook onder kunnen vallen de geslaagdheid van pogingen (hoe is het met je tentamen gegaan gisteren?), de zwaarte van beproevingen (hoe was 't bij de tandarts?) e.d. Daarmee is niet gezegd dat het 'onheilspellende' NOU altijd de golf-intonatie met twee opgaande delen dient te hebben.

2.2.2. Na verzoeken (context 2)

Voor verzoeken zagen de keuzemogelijkheden er als volgt uit:

- A verwijzing naar probleem dat inwilliging belemmert (indirecte niet-inwilliging)
- B prompte inwilliging of toezegging tot inwilliging
- C terugwijzing van verzoek
- D niet-inwilliging

Voorbeeldfragment

- (9) 1 A ik heb onlangs 'n e:h salarisstrook ontvangen maar ik
B ja
- 2 A kan 'm niet lezen zonder enige toelichting op de
- 3 A afkortingen die d'r op voorkomen kunt u me zo iets
B ja
- 4 A dergelijks toesturen
B e:h (1.2) [nou]

Antwoordmogelijkheden:

- A die formulieren zijn op 't moment niet in voorraad
- B dat kan. wat is uw adres?
- C daar komt u zonder toelichting makkelijker uit hoor
- D nee dat gaat niet

Het aardige van dit fragment is dat er (in beide versies) een pauze en een aarzeling van spreker B (e:h) voorkomt. Dit leidt er niet toe dat mogelijkheid A zonder NOU evenveel gekozen wordt als met NOU. Hoewel men in de conversatie-analyse wel hoort beweren dat aarzelingen op zich al kunnen worden gehoord als "trouble signals" (Pomerantz 1984), is dat hier dus niet zo. Bij het fragment met aarzeling zonder NOU wordt duidelijk meer A voorspeld dan bij het andere verzoekfragment. In de NOU-groep koos 78% voor A, in de andere groep 47% voor A en 47% voor B.

Over beide items in deze categorie was de verdeling:

	+	-
A	83	54
B	6	31
C	3	9
D	9	3
E	0	3

Tabel 3:
Percentages gekozen voortzettingen in verzoek-
context met (+) resp. zonder (-) NOU

χ^2 voor vier cellen: 6.62 (3.84)

Het NOU wordt dus niet gezien als voorbode van een terugwijzing of niet-inwilliging, maar van indirecte niet-inwilliging d.m.v. een verwijzing naar het probleem dat inwilliging in de weg staat (vgl. Drew 1984 over 'reporting').

2.2.3. Na beweringen, tendensvragen en declaratief-vragen (context 3)

Het NOU voor een betwisting behoort tot de intuïtief meest duidelijke NOU-gebruiken. De evidente hypothese was dat NOU als aankondiging van een afzwakkende betwisting en niet van een frontale tegenspraak wordt gehoord. De antwoordmogelijkheden waren als volgt:

- A afzwakkende betwisting
- B frontale tegenspraak
- C instemming
- D indirect tegensprekende conclusie

In de beweringscontext hebben we dit niet aangetoond en wel om interessante redenen. In ons eerste item waren de voorspellingen van beide groepen vrijwel identiek, d.w.z. dat de context een dermate bepalende factor was dat het al of niet volgen van NOU er weinig toe deed.

Bezien we dit item, dat uit de rechtszaal afkomstig is:

- (18) 1 V ik hoorde van me advocaat op 'n gegeven (.) blik
2 V e:h dat ik dus e:h (0.9) ook de blaastest (.) op 'n
3 V gegeven (.) tijdens toen ik terugkwam van ((clubnaam))
4 V (.) nog geweigerd zou hebben en da's pertinent niet
5 V waar
- (6.3) (1.6)
R juist juist. (1.6) u-u wilde niet blazen! da's
6 R duidelijk
- (1.2)
V [nou]

Kennelijk wordt een frontale tegenspraak (ik heb dus wel geblazen) in de laatste regel, ook al heeft de verdachte deze al eerder op eigen initiatief gerealiseerd, na het vasthouden van de rechter (in r.5-6) voor onmogelijk gehouden. In beide groepen scoort de afzwakking (het is niet helemaal waar dat ik niet wilde blazen) hoog (61% resp. 65%), maar ook de meer indirecte tegenspraak dan staat er een fout in het verbaal wordt in beide gevallen gekozen (33% resp. 24%). We geloven te mogen stellen dat in dit item contextbepalingen een eventueel voorspellende waarde van NOU onzichtbaar (c.q. overbodig) maken.

In een ander item in deze groep waren de problemen van andere aard. Hier koos de NOU-groep inderdaad vaker de relativering (47% vs. 17%), maar koos daarnaast bijna even vaak de indirect tegensprekende conclusie (35% vs. 11%). Bij het construeren van dit item gingen we ervan uit dat ieder NOU met stijgende intonatiecontour als aankondiging van een relativering gehoord zou worden. Het NOU in kwestie was echter kort. Ons vermoeden is dat alleen een stijgend en gerekt NOU ondubbelzinnig een relativering aankondigt en dat de korthed van het NOU in dit fragment andere voorspellingen mogelijk maakt.

Dit vermoeden wordt in ieder geval ondersteund door een gefabriceerd item waarin we de intonaties van NOU manipuleerden

- (19) 1 A nee maar zo'n geval als in Den Bosch waar 'n sectie met
2 A drie vervangers tegelijk moet werken vanwege zwangerschapsverlof
3 A (.) da's toch wel heel onhandig
B dus als vrouwen kinderen
B willen dan moeten ze maar stoppen met werken (.) da's
B toch onzin
A [nou]

De ene groep hoorde een versie met een stijgend gerekt NOU, de andere met een dalend kort NOU. In de eerste groep koos een meerderheid (59%) voor de relativering (zover wil ik niet gaan maar het blijft een probleem) en 24% voor de indirect tegensprekende conclusie (dan moeten hun mannen maar thuisblijven en voor de kinderen zorgen) en 12% voor de frontale tegenspraak (dat is helemaal geen onzin, het is de enige oplossing). In de tweede groep koos een grote

meerderheid (83%) voor de frontale tegenspraak, niemand voor de relativering en enkelen voor de indirect tegensprekende conclusie (17%).

Dit verschil wijst weer op de conventionele betekenis van de lengte en de intonatie van NOU. Wij zullen er nog op terugkomen. Het is hiermee nog niet aangetoond dat de kortheid van het stijgende NOU in het genoemde fragment inderdaad verantwoordelijk was voor het grote aantal personen dat voor de indirect tegensprekende conclusie koos. Maar de hypothese lijkt plausibel en hier kan verder onderzoek uitsluitsel bieden. Is lengte een sterkere voorspeller dan intonatie?

Onder de divergente NOU's valt ook het NOU dat gebruikt wordt in antwoord op een vraaghandeling die een sterke antwoordpreferentie heeft. Wij namen in deze kleine groep een implicatieve vraag op en een vragende declaratief, beide afkomstig uit het verhoor in een rechtszaak. De antwoordconstructie was dezelfde als die bij beweringen.

In een eerste geval zegt de rechter na het schetsen van een handgemeen tussen de verdachte en zijn buurvrouw:

- (20) 1 R de oorzaak van dit hele gedoe (.) was eigenlijk alleen
2 R maar dat zij (.) 'n stokje op de straat gooide
3 R hoe groot was dat stokje nou?
[nou]

Daarmee is door de context evident dat de rechter niet gelooft in de ernst van de aanleiding, verwacht dat het stokje niet al te groot zal zijn en dit graag door de verdachte bevestigd ziet.

In het tweede geval herhaalt de rechter na het herhalen van de aanklacht dat de verdachte zich in kennelijke staat op de openbare weg bevond, wat prompt door de laatste bevestigd wordt. De rechter zet nu voort:

- (10) 1 R u zei zojuist al 't e:h klopt e:h u was e:h
V ja
2 R stomdronken?
[nou]

In beide gevallen nu bleek de NOU-groep vaker de antwoordmogelijkheid van de relativering te kiezen, te weten het was nog best wel een behoorlijke stok voor (20) en stomdronken is wel overdreven hoor in (10)

	+	-
A	89	53
B	6	9
C	0	9
D	6	29
E	0	0

Tabel 4:

Percentages gekozen voortzettingen in tendensvraag-
context met (+) resp. zonder (-) NOU

voor antwoordcategorieën zie begin par. 2.2.3)

$\chi^2 = 11.07$ (3.84) voor vier cellen

Dat de standaardvorm van NOU ook hier stijgend en gerekt is, bleek uit de keuzes op een zelf gefabriceerd item.

Nadat spreker A zich heeft beklagd over het ophouden van zijn reiskostenvergoeding en B hier tegen in heeft gebracht dat de regels nu eenmaal zo zijn dat men na twee jaar de "uitgebreide" reiskostenvergoeding verliest, zegt A:

- (21) 1 A ja moet ik dan met m'n hele gezin m'n vrouw werkt
2 A in Nijmegen moet ik dan maar gaan verhuizen?
3 B [nou]

Na deze tendentieuze vraag volgde in de ene groep een stijgend gerekt NOU en in de andere een dalend kort NOU. In de eerste groep koos (in overeenstemming met de net besproken items) 88% voor een relativerende voortzetting (dat wil ik nou ook weer niet zeggen). De groep met het dalend-korte NOU koos in grote meerderheid (83%) voor de indirect tegensprekende conclusie (dan moet je maar reisgeld betalen, als je niet wil verhuizen).

Dit resultaat komt deels overeen met dat in het analoog gemanipuleerde item met NOU na een bewering (zie boven). In beide gevallen verwijst een stijgend-gerekt NOU naar een relativering. De betekenis van het dalend korte NOU is minder duidelijk. In het ene geval is een frontale tegenspraak de favoriete voorspelling, in het andere geval de indirect tegensprekende conclusie. Bij constructie van de items is op dit punt echter niet waterdicht. Wat per item als frontale tegenspraak cq. indirect tegensprekende conclusie moet gelden, kan uiteen lopen. De tegenspraak in (19) (zie boven bijvoorbeeld) heeft ook een min of meer "concluderend" karakter. Hier is verder onderzoek noodzakelijk.

2.2.4. Voor conclusies en commentaren (context 4)

In dit contexttype presenteerden we twee groepen van vier items:

I. Een spreker kan een argumentatie of uitleg afsluiten en deze afsluiting met NOU inleiden. Er waren de volgende keuzemogelijkheden:

- A verwachtbare afsluiting/conclusie
- B disclaimer en gematigd commentaar
- C voortzetting met nieuw argument of element in uitleg
- D thema-afsluiting en -verandering

- (12) E, 178 (na reeks klachten over de bezigheden buitenshuis van echtgenote
1 M en eh d'r komen alle mensen met hun-hun-hun wel en wee
2 M en meestal is het meer wee (1.0) [nou])

In (12) kiest in de NOU-groep 78% voor de conclusie A (daar word ik weleens ziek van) en 22% voor een voortzetting (en dat gaat dan avond aan avond door). In de andere groep kiest 65% voor A, 18% voor C (maar ook 18% voor B (niet dat ik geen mensen over de vloer wil, maar ze blijven altijd zo lang en dan wil ik naar bed)).

In het algemeen is de grotere voorkeur voor A in de NOU-groep duidelijk en kiest de andere groep soms meer voor B, soms meer voor C. D wordt nergens gekozen, wat wijst op het inzicht dat de eenheid nog niet afgesloten is, ook al hoort men geen NOU.

	+	-
A	66	45
B	19	23
C	14	26
D	0	0
E	1	6

Tabel 5:
Percentages gekozen voortzettingen in monoloog context met (+) of zonder (-) NOU

chi² voor vier cellen 7.08 (3.84)

Daarnaast is er een afwijkend item, waarin de NOU-groep het meest voor B kiest (53%, versus 22% in de andere groep) en beide groepen gelijkelijk voor A kiezen (41% versus 39%). Het gaat hier om een tv-interview waarin een journalist op een vrij agressieve wijze zijn onderzoek naar de Kennedy-moord toelicht en verdedigt.

- (22) 1 A nou daar heb ik me tien jaar in verdiept ik weet niet
2 A of jij tien jaar naar Dallas bent geweest om uit te zoeken
3 A wat precies die relatie was tussen die oliebron en
4 A Oswald [nou]

In deze context wordt NOU niet domweg als aankondiging van conclusie (zo ben ik achter bepaalde feiten gekomen), maar eerder als aankondiging van een disclaimer met gematigd commentaar (ik wil zeker niet beweren dat alles opgehelderd is maar een paar dingen wel) gehoord. Hoewel te begrijpen is dat een disclaimer voor de conclusie na de al te bombastische inleiding mogelijk geacht wordt, zien wij niet hoe juist NOU deze voorspelling teweeg kan brengen, te-

meer daar het geen opgaande intonatie heeft.

II. De tweede groep items voor context 4 bevat vier fragmenten waarin NOU niet voor een tweede lid (reactie op een eerste lid) in een taalhandelingspatroon komt, maar voor een handeling in derde positie. Daarbij betreft het:

- vraag-antwoordsequenties waarop de eerste spreker een commentaar laat volgen,
- een sequentie waarin iemand een presequentie ((Levinson 1983, 345 e.v.) vanavond thuis?) en na een antwoord een voorstel laat volgen (dan kom ik even langs),
- een sequentie die met een voorstel begint en waarin de eerste spreker na een acceptatie (ja!) met een "bezegeling" (dan zal ik dat doen) komt.

De keuzemogelijkheden zijn dan:

- A de verwachte vervolghandeling
- B onverwachte thematisering van referentie uit voorgangeruiting
- C propositioneel "overwachte" handeling van hetzelfde type als A⁴⁾
- D sluitingssignaal (oké, goed) en topic-wisseling.

De algemene conclusie bij deze groep van vier items lijkt te zijn dat de context zelf de voorspelling A reeds in hoge mate mogelijk maakt.

	+	-
A	86	73
B	4	7
C	1	3
D	9	16
E	0	1

Tabel 6:
Percentages gekozen voortzettingen in derde positie-context met (+) of zonder (-) NOU

$\chi^2 = 3.52 (3.84)$; geen sign. op '0.05'-niveau

Bij nader inzien blijkt dit echter vooral te wijten aan het presequentie-item, waarin de groep zonder NOU zelfs nog meer A voorspelde (94%) dan de NOU-groep (89%). De overige items leveren samen het volgende beeld op:

	+	-
A	84	66
B t/m E	16	34

Tabel 7:
Gecorrigeerde percentages voortzettingen in de derde positie-context met (+) of zonder (-) NOU

$\chi^2 = 4.37 (3.84)$

Nog steeds is de mate waarin A ook door de andere groepen gekozen wordt aanzienlijk, maar het verschil mag nu significant genoemd worden. Een voorbeeld moge dit betoog leven inblazen. In een fragment vraagt spreker A na een werkafpraak te hebben gemaakt, hoeveel tijd spreker B de desbetreffende avond heeft. Deze antwoordt rond 10 uur weg te moeten. In dit voorbeeld wordt na een NOU van spreker A door 88% voor de conclusie (dat zijn twee, drie uur, dan moeten we toch wel het nodige kunnen doen) gekozen. Zonder NOU kiest 67% voor de conclusie, maar houdt 33% een thema-wisseling voor waarschijnlijk (goed, dan nog iets anders).

In het fragment met de voorstel-acceptatie-sequentie houdt in de groep zonder NOU 28% een verdere thematisering van het voorstel door spreker 1 na de aanvankelijke acceptatie (dat lijkt me inderdaad voor jou ook wel zo makkelijk) voor waarschijnlijk tegen 6% in de NOU-groep. Hier wijst NOU evenzeer op een afsluitende uiting. In het vraag-antwoord-voorbeeld wordt deze verkozen boven een onmiddellijke thema-wisseling, in het laatste voorbeeld boven een verdergaande thematisering.

2.2.5. NOU voor een volgende eenheid

Voor context 5 hebben we slechts een variant onderzocht, namelijk het NOU in taalhandelingsketens als verhalen en verslagen van gebeurtenissen. We kozen twee fragmenten: een waarin een vakantieverhaal wordt verteld en een waarin een rechter een getuigeverklaring over een ruzie voorleest.

- A voortzetting verhaal/verslag
- B verandering van thema/uitnodiging tot commentaar
- C evaluerende opmerking over het vertelde
- D afsluiting (dat was het dan)

Hier vonden we nauwelijks verschillen tussen beide groepen. Wel werd bij het rechtszaal-fragment mogelijkheid C (vermanende evaluatie door de rechter) in beide groepen soms (18%, 17%) gekozen:

	+	-
A	86	70
B	0	3
C	9	9
D	6	6
E	0	3

Tabel 8:
Percentages gekozen voortzettingen in verhaal-
context met (+) of zonder (-) NOU

$$\text{chi}^2 = 0.4 (3.84)$$

Het lijkt erop dat NOU hier nauwelijks nog voorspellende waarde heeft en de context des te meer. Hier geldt dat de contexten meer gevarieerd zouden moeten zijn om verschillende betekenisnuances van NOU tot hun recht te laten komen. Zo wordt mogelijkheid C in ons eerste fragment a priori onwaarschijnlijk dat het verhaal zich op een moeilijk afbreekbaar punt bevond.

2.3 Conclusies

In dit exploratieve experiment hebben we redelijke evidentie voor de voorspellende waarde van NOU in verschillende contexten verkregen. Alhoewel er hier en daar afwijkende resultaten waren, zijn deze op één uitzondering na plausibel te verklaren door te verwijzen naar een reeds evidente contextvoorspelling. Ook enkele vermoedens ten aanzien van de systematische verschillen in betekenis tussen verschillende NOU-vormen (lengte, intonatie) lieten zich bevestigen.

Voor het merendeel van de contexten geldt dat ze slechts verkennend onderzocht zijn. Naast voortzetting van deze verkenningen lijkt het aardig naast de specifiek geprojecteerde voortzetting ook voor de andere keuzemogelijkheden voorspellingen te doen. In hoeverre dit met natuurlijk materiaal mogelijk is, moet de toekomst leren. Vooralsnog hebben wij de factoren die verantwoordelijk zijn voor de variaties tussen B t/m D in verschillende items met dezelfde context nog niet zo goed kunnen formuleren dat ze ook manipuleerbaar worden. Los daarvan zou een dergelijke manipulatie wellicht geweld doen aan de diversiteit van de concrete gebruikgevallen waarin NOU een rol speelt.

De experimentele methode die wij hier gebruikt hebben, lijkt ons ook bruikbaar bij onderzoek naar andere uitings-initiërende elementen als ja, nee en (ja) maar en kan zo bijdragen aan onze kennis over de interpretatieve regels met betrekking tot deze veel gebruikte woorden.

Voetnoten

1) Transcriptieconventies:

- regel achter nummer lezen als een partituur van link naar rechts
- H, S, G, V etc.: spreker aanduidingen
- ((x)): non-verbale informatie
- (.) : pauze kleiner dan 0.5 sec.
- (2.1): duur van de pauze in seconden
- x : met nadruk uitgesproken
- () : verlenging van de voorafgaande klank
- x-x : haperend uitgesproken
- x/x : syntactische nieuwe start
- ,,.,?,: gebruik volgens schriftconventie

2) Dank aan H. Houtkoop-Steenstra voor het ter beschikking stellen van dit fragment.

3) Daaruit blijkt al dat het onderscheid tussen de functies van plannings-indicator en discourse-structureerder niet absoluut is. Daarop wijst ook Quasthoff (1979). Zij stelt dat er theoretisch weliswaar onderscheid gemaakt dient te worden tussen wat zij 'Gliederungssignale' noemt en 'Verzögerungsphänomene', waarbij de eerste groep interactioneel gemotiveerd is en sturend ingezet wordt, terwijl de tweede groep vnl. willekeurige begeleidingsverschijnselen van het planningsproces zijn, zonder semantische of interactionele relevantie. Dit onderscheid is echter in de praktijk niet exclusief, omdat "Schaltstellen der kognitieve Planung in vielen Fällen identisch (sind) mit den Stellen in den sprachlichen Realisierung, an denen Markierungen zur Strukturierung des Hörerverständnis angebracht werden müssen" (Quasthoff, 1979;43-4).

4) Daarbij is de onverwachtheid per geval anders geaard. Bij de commentaren gaat het om problematiserende i.p.v. positieve/"geen-probleem"-commentaren, bij de presequentie om een voorstel met een andere tijdsindicatie dan verwacht en bij de voorstel-acceptatie-sequentie om een kennisgeven van uitsstel bij het uitvoeren van het voorstel.

Literatuur

- Burkhardt, A. (1982): Gesprächswörter. Ihre lexikologische Bestimmung und lexikographische Beschreibung; in W. Mentrup (Hrsg.): Konzepte zur Lexikographie. Tübingen: Nemeyer; pp. 138-171.
- Davidson, J. (1984): Subsequent versions of invitation, offers, requests and proposals dealing with potential or actual rejection; in J. Atkinson & J. Heritage (eds.): Structures of social actions: studies in conversation analysis, Cambridge: CUP; pp. 102-128.
- Drew, P. (1984): Speakers' reportings in invitation sequences; in J. Atkinson & J. Heritage (eds.): Structures of social action: studies in conversation analysis, Cambridge: CUP; pp. 129-151.
- Driessen, C. & H. van Mierlo (1984): Problemen bij een functionele classificatie van NOU; ongepubliceerd.
- Droste, F.G. (1969): Het stiefkind onder de woordsoorten: de interjectie; in J. Hoogteijling (uitg.): Taalkunde in artikelen; Groningen: Wolters-Noordhoff; pp. 120-136.
- Ehlich, K. (1979): Formen und Funktionen von "hm"; in H. Weydt (Hrsg.) 1979; pp. 503-517.
- Ehlich, K. & J. Rehbein (1982): Augenkommunikation, Amsterdam: Benjamins.
- Ehlich, K. (1986): Interjektionen, Tübingen: Niemeyer (te verschijnen).
- Franck, D. (1980): Grammatik und Konversation, Kronberg Ts.: Scriptor.
- Goldberg, J. (1980) Discourse particles : an analysis of the role of 'y'know', 'I mean', 'well', and 'actually' in conversation. Ph.D. dissertation, Cambridge (England): CUP.
- Gülich, E. (1970): Makrosyntax der Gliederungssignale in gesprochenen Französisch; München: Fink.
- Henne, H. (1978): Gesprächswörter - Für eine Erweiterung der Wortarten; in H. Henne, W. Mentrup, D. Möhn & H. Weinrich (Hrsg.): Interdisziplinäres deutsches Wörterbuch in der Diskussion, Düsseldorf; pp. 42-47.
- Hines, C. (1977): 'Well'; in M. Paradis (ed.): The fourth Lacus Forum, Columbia: Hornbeam Press; pp. 308-318.
- James, D. (1974): The syntax and semantics of some English interjections. University of Michigan Dissertation: University of Michigan papers in linguistics 1.3.
- Lakoff, R. (1973): Questionable answers and answerable questions; in B. Kachnu (ed.): Papers in honour of Henry and Renée Kahane, Urbana: University of Illinois Press; pp. 453-467.
- Levinson, S. (1983): Pragmatics, Cambridge: CUP.
- Owen, M. (1981): 'Some conversational uses of 'well' ...; in P. Werth (ed.): Conversation and discourse; London: Croom Helm; pp. 99-116.
- Peirce, C.S. (1940): The philosophy of Peirce: selected writings; uitgegeven door J. Buchler, Londen.
- Pomerantz, A. (1975): Second Assessments: a study of some features of agreements/disagreements; ongepubliceerde Ph.D. dissertation, Irvine: University of California.

- (1984): Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes; in: J. Atkinson & J. Heritage (eds.): Structures of social action - studies in conversation analysis, Cambridge: CUP; pp. 57-101.
- Quasthoff, U. (1977): Verzögerungsphänomene, Verknüpfungs- und Gliederungssignale in Alltagsargumentation und Alltagserzählungen; in H. Weydt (Hrsg.): Aspekte der Modalpartikeln-Studien zur deutschen Abtönung, Tübingen: Niemeyer; pp. 39-57.
- Rombouts, J. (1980): De relatie tussen het partikel 'nog' en bepalingen van tijd, Antwerp Papers in Linguistics, 21; Antwerpen: Universitaire Instelling Antwerpen.
- Rombouts, J., J. van der Auwerda & W. Vandeweghe (1984): Nederlandse partikels - een bibliografie; in J. van der Auwerda & W. Vandeweghe (eds.): Studies over Nederlandse partikels, Antwerp Papers in Linguistics, 35; Antwerpen: Universitaire Instelling Antwerpen; pp. 135-144.
- Schep, A. & W. Vermeulen (1984): 'Nou en?' - een onderzoek naar het functioneren van het woordje NOU in gesprekken, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Schourup, L. (1982): Common discourse particles in English conversation, Ohio; State University: Department of Linguistics.
- Svartvik, J. (1980): 'Well' in conversation; in S. Greenbaum (et al.): Studies in English for R. Quirk, London: Longman; pp. 167-177.
- Weydt, H. (1969). Abtönungspartikeln, Bad Homburg: Gehlen.
- (Hrsg.) (1979): Die Partikeln der deutsche Sprache, Berlin: De Gruyter.
- (Hrsg.) (1983): Partikeln und Interaktion, Tübingen: Niemeyer.
- Wunderlich, D. (1976): Thesen zur Sprechakttheorie, Frankfurt: Suhrkamp.
- Ziff, P. (1972): Understanding understanding, Corneel UP.